

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Änny Paala

**VANEMLIKE OSKUSTE ARENDAMISE
OLULISUS EESTI
LASTEKAITSESPETSIALISTIDE
KOGEMUSTE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Kandela Õun, MA

Pärnu 2024

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Kandela Õun

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Monika Kumm

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Änny Paala

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Teoreetiline ülevaade lastekaitse spetsialistide tegevusvaldkonnast ja vanemlike oskuste arendamisest	6
1.1. Ülevaade vanemlike oskuste arendamise olulisusest	6
1.2. Lastekaitse spetsialistide tegevusvaldkond	8
1.3. Ennetustöö olulisus probleemi lahendamisel	10
2. Uuring vanemlike oskuste kitsaskohtadest lastekaitse spetsialistide hinnangul	13
2.1. Ülevaade Eesti lastekaitse olukorrast	13
2.2. Uurimisprotsessi ja valimi kirjeldus	15
2.3. Uurimistulemuste tõlgendamine	17
2.4. Järeldused ja ettepanekud	26
Kokkuvõte	31
Viidatud allikad	33
Lisad	36
Lisa 1. Ankeetküsitlus	37
Lisa 2. Sõnapilv	40
Lisa 3. Ekspertintervjuu küsimused	41
Summary	42

SISSEJUHATUS

Eesti lastekaitse spetsialistid on viimase aastakümneni jooksul pidanud kokku puutuma mitmete uute väljakutsetega. Abistada on tulnud järjest rohkem peresid ning pöördumiste põhjuseid on väga erinevaid. Aina enam suureneb ka üldsuse teadlikkus märgata lapse vajadusi, mis tähendab töökoormuse kasvu lastekaitse spetsialistidele ja tulenevalt sellest ka lahendatavate juhtumite hulga kasvu. Suurenev koormus on viinud olukorrani, kus lastekaitse spetsialistide poolt pakutav abi jõuab lasteni liiga hilja või ei ole enam piisavalt asjakohane (Jöks, 2023, lk 11).

Statistikaameti andmete põhjal ilmneb, et Eestis kasvab abivajavate laste hulk iga aastaga: aastal 2022 oli abivajavaid lapsi Eestis 3893, aasta varem 3785 last ning 2020. aastal 3052 last (Statistikaamet, 2023). Ka Austraalias 2023. aastal tehtud uuringust selgub, et lastekaitse spetsialistide abi vajab üha enam lapsi ja seda juba esimesel eluaastal (O'Donnell, 2023, lk 613).

Oluline roll tagamaks laste heaolu ning vähendada abivajavate laste hulka on ka ennetustööl. Näiteks aastal 2021 koolitati Eestis välja ämmaemandad, kes viisid Eesti seitsmes maakonnas läbi koduvisiite märkamaks lapseootel ning äsja lapse saanud peresid, kes vajavad tuge. Kokku külastasid nad 327 pere ning tulemustest selgus, et korduvat külastamist vajab iga kolmas pere, kusjuures enamus abivajadusest oli suunatud emade vaimse tervise muredega toime tulemisele, laste hooldamisele ning toitmisele. Visiidid võimaldasid märgata murekohti, et vältida lapsevanemate teadmatusest tekkivaid vigu ning vähendada edaspidi tekkida võivat koormust lastekaitse spetsialistidele. (Mäemets *et al.*, 2023, lk 2)

Tuginedes eespool väljatoodud allikatele on uurimisprobleemiks kesised vanemluse oskused, mis toovad kaasa lastekaitse spetsialistide töökoormuse kasvu.

Lõputöö eesmärk on selgitada välja lastekaitespetsialistide hinnangul olulisemad ja sagedasemad vanemlike oskustega seotud kitsaskohad ning teha ettepanekuid antud puudujääkide vähendamiseks Tervise Arengu Instituudile.

Eesmärgini jõudmiseks on püstitatud järgnevad uurimisküsimused:

1. Kuidas on korraldatud vanemlike oskuste arendamine Eestis?
2. Milline on lastekaitespetsialistide koormus vanemlike oskuste õpetamisel?

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade vanemlike oskuste arendamise olulisusest, lastekaitespetsialistide tegevusvaldkonnast ja ennetustöö olulisusest probleemi lahendamisel. Peatüki koostamisel kasutas autor teadusartikleid, õigusakte, erialakirjandust ja uuringuid. Peamised kirjandusallikad leidis autor elektroonilistest andmebaasidest nagu Google Scholar, EBSCO Discovery ja Scopus. Teises peatükis tehakse ülevaade Eesti lastekaitse olukorrast, tutvustatakse uurimismetoodikat ning valimit, viiakse läbi uuring Eesti lastekaitsevaldkonna spetsialistide hulgas ning intervjueritakse Sotsiaalkindlustusameti (SKA) laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõunikku. Seejärel tõlgendatakse uurimistulemusi, tehakse kokkuvõtted ja järeldused läbiviidud uuringust ning esitatakse ettepanekud Tervise Arengu Instituudile vanemlike oskuste arendamise võimaluste ja teadlikkuse tõstmise kohta.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE LASTEKAITSESPETSIALISTIDE TEGEVUSVALDKONNAST JA VANEMLIKE OSKUSTE ARENDAMISEST

1.1. Ülevaade vanemlike oskuste arendamise olulisusest

Viimastel aastatel on üha enam tähelepanu saanud teadmine, et on lapsevanemaid, kes ei mõista oma vastutust lapse kasvatamisel. Lapsevanem on aga see, kes loob oma lapsele tulevikuks vundamendi, mis saadab last kogu elu (Chen *et al.*, 2017, lk 556). Ameerika psühholoog John Bowlby (1940, viidatud Jones, 2015, lk 1–2 vahendusel) kiindumusteooria kohaselt on vanema ja lapse vaheline suhe emotsionaalse arengu aluseks, see kujundab ka lapse hilisema võimekuse suhete loomiseks. Tema teooria seisukohalt on oluline, et lapsevanem pakuks lapsele pidevat hoolt, reageeriks tema vajadustele ning oleks lapse jaoks olemas, sest siis loob ta lapsele turvatunde.

Bornstein (2019, lk 27) ütleb, et lapsevanemlus on ilma puhkeajata igapäevane töö, sest näiteks imik vajab ellu jäämiseks kellegi hoolt nii päeval kui öösel. Lastekaitseeadus (2014) § 4 defineerib lapse heaolu kui lapse arengut toetavat seisundit, kus lapse vajadused on rahuldatud. Lapsevanemaks saamine toob kaasa uusi emotsioone ja palju väljakutseid ärevuse ning süütundega hakkama saamisel (Valentine *et al.*, 2019, lk 117). Lapsevanemate endi lapsepõlves kogetu, nende intelligentsus, vaimsed võimed ja mälestused kujundavad nende vanemlikud oskused (Bornstein, 2019, lk 24). Lisaks eelnevale mõjutab lapsevanemaks olemist inimese isiksus, täpsemalt see kui empaatiline, emotsionaalne või elukogenud ta on (Bornstein, 2019, lk 25).

Sanders jt (2014, lk 338) on oma uuringute tulemusel väitnud, et lapse varajastel aastatel kogetu mõjutab väga oluliselt tema edasist elu ning oskusi. Sanders'i ja tema kolleegide

(2014, lk 339) sõnul mõjutab soe ja toetav keskkond lapse aju arengut, keelelisi oskusi, sotsiaalseid oskusi, emotsioonide reguleerimise oskust, vaimset ja füüsilist tervist ning vähendab oluliselt riskikäitumist. Läbi kehvade vanemlike oskuste saavad mõjutatud ka kõik lapsega kokkupuudet omavad inimesed. Lapsevanemate kasvatusmeetodid ja kodune keskkond mõjutab lapse käitumist ka koolis ning probleemsetest perekondadest lapsed ja noored on enamasti üks osapool koolikiusamisest. (Chen *et al.*, 2021, lk 1210)

Vanemlike oskuste puudulikkus väljendub ka statistikas, mille andmete kohaselt kogeb 25–50% maailma lastest oma elu jooksul väärkohtlemist, millel on püsiv mõju lapse arengule, emotsionaalsele heaolule ja füüsilisele võimekusele (Chamberlain *et al.*, 2019, lk 2). Higgins ja Hunt (2023, lk 10) on samuti leidnud, et lapsevanemad omavad olulist tähendust lapse edasise elu kujundamisel. Uurijate sõnul on oluline vägivallast vabana kasvamine, sest see vähendab tõenäosust, et laps tulevikus käituks vägivaldselt või kuritarvitaks teisi inimesi (Higgins & Hunt, 2023, lk 10). Lapsevanema vaimne ebastabiilsus, konfliktid ja stress takistavad lapsel oma emotsioonidega toime tulla ja lapsel puudub eneseregulatsiooni oskus (Chen *et al.*, 2017, lk 556). Lapsel tekivad väärkohtlemise tagajärjel lisaks eneseregulatsiooni probleemidele ka stressiga toimetuleku probleemid, mis võivad avalduda alles teismeeas või täiskasvanuna. Lisaks põhjustavad emotsioonidega toimetulematus ja oskamatus oma last aidata peres probleeme ja raskusi omavahelisel suhtlemisel. (Chamberlain *et al.*, 2019, lk 3)

Avdibegović & Brkić (2020, lk 338) toovad oma uuringus välja, et peamiseks lapse hooletusse jätmise põhjuseks on ebapiisav vanemlus, mis väljendub näiteks vanemliku eeskuju puudumises, oskamatuses luua lapsesõbralikku keskkonda ja majanduslikus toimetulematuses. Halb elutingimused, vähene tervise eest hoolitsemine ja halb kodune keskkond loovad soodsa aluse lapsele erinevate autoimmuunhaiguste tekkeks ja nõrgaks terviseks (Chen *et al.*, 2017, lk 560). Eelnevat arvesse võttes järeldub, et lapsevanem ei oska märgata lapse vajadusi, sest tal ei ole sellekohaseid kogemusi, teadmisi, oskusi ning lisaks sellele valmistab raskusi enesega toimetulek (Avdibegović & Brkić, 2020, lk 338).

Kahekümenda sajandi algusest alates on püütud luua ideaalselt kontseptsiooni sellest, kuidas lapsi tuleks kasvatada ning mida tähendab näiteks heaks emaks olemine. Viimasel ajal kasutatakse ema asemel antud kontekstis lapsevanema nimetust, sest üha enam tähtsustatakse ka isa rolli lapsevanemana. (Valentine *et al.*, 2019 lk 117) Mõistele

„piisavalt hea vanem“ ei leidu kõikehõlmavat vastust, sest mõiste varieerub ja sõltub olukorrast (Choate & Engstrom, 2014, lk 372). Valentine jt (2019, lk 117–118) hinnangul viitab mõiste „piisavalt hea vanem“ sellele, et lapsevanemad ei pea olema täiuslikud, kuid peavad kindlustama lapse heaolu ehk vanema kohustuseks on pakkuda emotsionaalset toetust, seada lapsele piirid, reageerida lapse vajadustele, pakkuda turvalist ning stabiilset keskkonda.

Kuppens ja Ceulemans (2018, lk 174) kirjeldavad oma uuringus peamisi vanemlustiile, mis mängivad otsustavat rolli lapse kujunemisel ja arengus. Antud kasvatustiilideks on autoriteetne (sh positiivne) kasvatustiil, autoritaarne kasvatustiil ja mitteosalev kasvatustiil. Autoriteetset vanemlusstiili iseloomustavad reeglid, distsipliinistrateegia ja vanema toetus. Positiivne autoriteetne vanemlusstiil rõhutab positiivsust, reeglite kehtestamist ja suurt lapsevanema toetust, kuid sarnaneb olemuselt autoriteetsele vanemlusele. Autoritaarset vanemlusstiili iseloomustab suur kontroll lapse üle, vähene toetus ja ranged reeglid ning sund olla kuulekas. Mitteosalev vanemlustiil on kasutusel vanematel kelle lapsed on tihtipeale hooletusse jäetud, mis tähendab, et lapsevanemad ei toeta oma lapse arengut, ei sea lapsele piire ega huvitu lapse heaolust ning vajadustest. (Kuppens & Ceulemans, 2018, lk 174)

Lapsevanemluse arendamise olulisus tuleneb sellest, et lapsevanemaks saavad väga erineva tausta ja haridustasemega inimesed, kelle hulgas on järjest enam neid, kes vajavad abi lapse kasvatamisel. Paljud lapsevanemad ei näe endal vajadust vanemlike oskuste arendamiseks ja seetõttu ei suudeta pidurdada probleemsete ning abivajavate laste arvu kasvamist. Olenevalt kultuurist, tavadest ja sotsiaalsetest normidest võib vanemluse mõiste muutuda. Üldised arusaamad aga peavad vanemat piisavalt heaks kui tema mõjutused lapse suunal on positiivsed ning ta ei pärsi oma tegevuse või tegematuslega lapse arengut ja heaolu.

1.2. Lastekaitse spetsialistide tegevusvaldkond

Lastekaitse spetsialistid töötavad selle nimel, et lastel oleks turvaline ja nende vajadustele vastav igapäevaelu. Lastekaitse spetsialistid tuginevad oma töös põhiprintsiipidele, mis on ühiskonniti erinevad sõltudes sellest, mil moel lapsi kaitstakse. Järjest enam leidub laste kaitsmises ka sarnasusi, sest enamik lastekaitse süsteeme on seotud abivajava lapse ees

avaliku vastutuse võtmisega. (Berrick *et al.*, 2015, lk 306) Lastekaitseaduse (2014) § 26 kohaselt nimetatakse abivajavaks lapseks last, kelle puhul on kahtlus väärkohtlemise või hooletusse jätmise osas ning kelle heaolu on ohus teiste või enda poolse käitumise tõttu. Choate ja Engstrom (2014, lk 369) toovad peamiste lastekaitse huviorbiiti sattumise põhjustena välja hooletusse jätmise, vägivalla, vaimse väärkohtlemise, füüsilise väärkohtlemise ning seksuaalse väärkohtlemise. Kõige enam on eespool mainitud uurijate tulemusel lastekaitse sekkumise põhjusteks vägivald ja laste hooletusse jätmine. Lastekaitseadus (2014) § 27 kohustab teavet omavatel inimestel teatama abivajavast lapsest kohalikule omavalitsusele või lasteabi telefonil 116 111. Antud lasteabi telefoninumbrit kasutatakse üle Euroopa, kokku 24 riigis (Dogaru *et al.*, 2017, lk 8). Lastekaitse sekkumisel perekonna ellu, peab lastekaitse spetsialist hindama olukorra tõsidust ja seda kas laps saab jääda oma pere juurde või tuleb ta paigutada asendushooldusele (Choate & Engstrom, 2014, lk 369).

Lastekaitse spetsialistide tööga seotud tegevused ning juhtumi menetlemise protsess on mitme etapiline. Protsess algab abivajava lapse kohta teate saamisest ning lõpeb lapsele abi andmisega. (Civitta, 2022, lk 10) Lastekaitseadus (2014) § 28 näeb ette enne hinnangu andmist hinnata lapse seisundit ning lapsevanema vanemlikke oskusi. Berrick jt (2017, lk 307) sõnul on oluline esmalt teha kindlaks lapse abivajadus ja seejärel toetada perekonda nende vajadustele vastavalt ja pikka aega. Tulemuslikkus lastekaitsetöös sõltub väga suures osas suhtlemisest ja suhtumisest. On oluline, et lastekaitsetöötaja loob usalduslikud suhted ja soodsad tingimused koostööks, mis võimaldab mõista pere probleeme ja vajadusi ning ühiselt leida sobivad lahendused. (Forrester *et al.*, 2019, lk 2148) MTÜ Lastekaitse Liidu 2018 läbiviidud uuringu kohaselt iseloomustavad lastekaitsetöötajad oma töös lapsesõbralikku lastekaitset järgnevalt: empaatiline, hooliv, inimlik, salliv, toetav, jõustav, julgustav ja professionaalne. Oluliseks peetakse spetsialistide poolt ka head kuulamisoskust ja eelarvamusteta võrdset kohtlemist, kuid eelkõige on oluline lapsekeskne ja lapsest lähtuv lähenemine ning lapse huvid ja soovidega arvestamine. (MTÜ Lastekaitse Liit, 2018, lk 3–4)

Laste abivajaduse kasv on aktuaalne teema ka mujal maailmas. 2023. aastal Austraalias tehtud uuringus ilmneb, et juba lapse esimesel eluaastal on lapsevanematel probleeme, millesse peab sekkuma lastekaitse spetsialist (O'Donnell, 2023, lk 613).

Lastekaitse spetsialistide endi hinnangul on töökoormus väga suur ning tihtipeale ei ole piisavalt aega tegeleda juhtumitega süvenenult ning keskenduda sellele, et pakkuda parimaid lahendusi ja häid tulemusi (MTÜ Lastekaitse Liit, 2018, lk 3–4).

Lastekaitse spetsialistide tegevusvaldkonda iseloomustab tegevusrohkus ja suur töökoormus. Lastekaitse spetsialistide vajadus on kasvutrendis ja hetkel töötavad inimesed suuremal koormusel kui nad peaksid ning mis on mõistlik tagamaks töö kvaliteet. Spetsialistide koormust saab muuta kui arendada lapsevanemate teadmisi ning seeläbi väheneb abivajadusse sattuvate laste hulk.

1.3. Ennetustöö olulisus probleemi lahendamisel

Problemaatilise minevikuga lapsevanem ei mõista alati, et tema kasvatustiil teeb lapsele halba või on ebasobiv. Albert Bandura (1960, viidatud Koutroubas & Galanakis, 2022, lk 315 vahendusel) sotsiaalse õppimise teooria ütleb, et õpitakse imiteerides teise inimese käitumist. Seega lapsepõlvest oma vanematelt kaasa võetud käitumismustrid saadavad inimest kogu elu vältel, kui just midagi nende käitumismustrite muutmisel ette ei võeta. Uuringute tulemusena leiti et 0–2 aasta vanuse lapse kasvatamisel on võimalik vanemal enda kogetut kasvatamisse mitte rakendada, kui on olemas tugi ja teenused, mis võimaldavad õppida positiivset lapsevanemlust ja õpetada lapsevanemat traumadega toime tulema. Austraalias on välja antud suunised, mis juhivad tähelepanu lapseootel ja väikelastega emade vaimse tervise ja lapsepõlve väärkohtlemise psühhosotsiaalse hinnangu andmise olulisusele (Chamberlain *et al.*, 2019, lk 2–3). Ennetustöö on eriti kasulik juhul, kui tagatakse lapse heaolu võimalikult varakult. See tähendab, et riskiperede tekkimist või nendele fookuse suunamist saab alustada juba perioodil, mil laps ei ole veel sündinud või vahetult peale lapse sündi. Perede toetajaks sel perioodil on eelkõige ämmaemandad, kelle võimuses on lapseootel naisele ja tema perele pakkuda esmast tuge ja tagada seeläbi ka lapse parem heaolu. Ämmaemandate olulisus vähendamaks lastekaitse spetsialistide huviorbiiti sattuvate perede hulka on välja toodud projektis „Ämmaemanda koduvisiidid esimestel eluaastatel“, mille tulemuste analüüs kinnitab perede vajadust spetsialisti järele nii raseduse ajal kui peale lapse sündi. (Mäemets *et al.*, 2023, lk 1)

Selleks, et lapsevanemad oskaksid olla eeskujuks ja lapsed oskaksid probleemidega toime tulla on loodud vanemlusprogrammid, milles osalemine toob kasu kõigile osapooltele (Chen *et al.*, 2021, lk 1211). Burcher jt (2021, lk 1) hinnangu kohaselt on samuti olulised koduvisiitide programmid. Olemasolevad ja rakendust saanud koduvisiitide programmid on oma eesmärgi täitnud kuna toetatakse lapse tervislikku arengut, ennetatakse väärkohtlemist, hooletusse jätmist ning pööratakse tähelepanu vanemaharidusele ja vanemlike oskuste arendamisele.

Austraalia kliinilise psühholoogia uurija Matthew Sanders töötas 2012. aastal välja vanemlusprogrammi „*Triple P–Positiive Parenting Program*“ püüdes selle abil mõjutada lapsekasvatuse meetmeid vähendamaks laste esimestel eluaastatel tehtavat vanemapoolset kahju. Programm on tuntud ja vanemlusprogrammi rakendatakse üle maailma. Sanders jt (2014, lk 338–339) sõnul tagab lapsevanemaks olemise oskuse arendamine nii laste kui ka vanemate heaolu. Lapsevanematele pakutakse erinevaid vanemlusprogramme kindla eesmärgiga ning loodetakse näha ka märkimisväärseid tulemusi. Programmide sisu ja maht varieerub olenevalt programmist, kuid peamiseks eesmärgiks on vanemate stressi vähendamine, kasvatuspraktikate parandamine, mis tagab lastele paremad emotsionaalsed ja käitumuslikud tulemused. (Barlow & Coren, 2018, lk 99–100) Positiivseid tulemusi on andnud lapsevanemlusprogramm „Imelised aastad“ ning perede võimalus osaleda pereteraapias (Linno & Strömpl, 2023, lk 454).

Ennetustöö kohustus lasub nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse üksuste ametiasutustel, kes oma igapäevatoos peavad Lastekaitseseaduse (2014) § 6 järgi arendama välja meetmeid, mis kohustuvad lähtuma lapsest, olema kättesaadavad ning õigeaegsed ja avaldama pikaajalist positiivset mõju. Probleeme vanemlike oskuste vähesusega nähakse ka riiklikul tasandil. Kärson (2023, lk 15) leiab, et Eesti pered vajavad rohkem kohaliku omavalitsuse poolseid teenuseid nii lapseootel peredele kui ka peredele, kus juba kasvavad lapsed, et tagada nende vajalik toetus ja heaolu. Lastekaitsetöötajate vaates on positiivseks ning vajalikuks muutuseks uus välja töötatav juhtumikorralduse mudel, mis tasandab seni üle Eesti erineval tasemel olnud lastekaitsetöö kvaliteeti (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 9–10). Ka Jõks (2023, lk 12) toob välja ennetustöö suurendamise vajaduse ning leiab, et vajalikud on muudatused seaduses, mis tagaksid selgemad korraldused kohalikele omavalitsustele ning varajase abi pakkumise kohustuse.

Samuti toob ta välja valdkondade ülese lapse esmase abi hindamisvahendi koostamise vajalikkuse ning teeb ka ettepaneku võrgustikutöö täpsustamiseks ja teiste spetsialistide kaasamiseks. (Jõks, 2023, lk 12)

Vanemlike oskuste arendamise vajadust ja ennetustööd peetakse oluliseks nii Eestis kui ka üle maailma. Selleks, et lastekaitse spetsialistidel ei lasuks nii suurt koormust vanemlike oskuste õpetamisel tuleb spetsialistidel vähendada lapsevanemate õpetamise ja nõustamise kohustust. Tulevaste lapsevanemate informeerimine eelseisvast, võimalus osaleda programmides või teenustel aitab peredel saada vajalike teadmisi ning seeläbi ka ennetab tekkida võivaid probleeme ja lastekaitse huviorbiiti sattumist.

2. UURING VANEMLIKE OSKUSTE KITSASKOHTADEST LASTEKAITSESPETSIALISTIDE HINNANGUL

2.1. Ülevaade Eesti lastekaitse olukorrast

Abivajavate perekondade toetamine on Eestis kohaliku omavalitsuse ülesanne. Kohalik omavalitsus korraldab lastekaitset, mille üheks eesmärgiks on kaitsta lapsi väärkohtlemise eest. (Linno & Strömpl, 2023, lk 454) Lastekaitseseadus (2014) § 10 defineerib lastekaitset lapse õiguste ja heaolu meetmete kogumina, mis juhindub lastekaitseseaduse põhimõtetest. Lastekaitsetöötaja täidab lastekaitseseadusest tulenevaid ülesandeid olles peamine vastutaja töös laste ja peredega (Rumvolt, 2022, lk 2). Eesti lastekaitsetöötaja sekkub perede ellu näiteks juhul kui peres on vägivald, kriisiolukord, lastega seotud vanemlikud vaidlused, hädaohus olev laps. Lastekaitsetöötaja tegeleb muu hulgas lisaks veel kohtule arvamuste koostamisega, asendushoolduse korraldamisega, perest eraldamise ja erinevate teenuste ning toe pakkumisega. (Rumvolt, 2022, lk 8)

Jõks (2023, lk 10–11) toob välja olulise statistilise näitajana selle, et viimastel aastatel on kahekordistunud laste arv, kes saavad kohalikust omavalitsusest abi ja 2022. aastal moodustas see 5,7% Eesti laste arvust. Pöördumiste arvu suurenemine tuleneb osaliselt ka kõrvalseisvate inimeste teadlikkusest ja oskusest märgata abivajavat last. Teade abivajavast lapsest laekub lastekaitsepspetsialistile. Rumvolt (2022, lk 7–8) kirjeldab lastekaitsepspetsialisti tööprotsessi ning toob välja, et esmalt peab lastekaitsetöötaja abivajavaid või hädas olevaid peresid ning lapsi aitama luues omavahelise usaldusliku suhte. Oluline on lapsesõbralike ja lapsest lähtuvate meetodite kasutamine ning hindamisjuhendi järgimine, mille abil selgitab spetsialist välja lapse igapäevaelu tingimused. Vajadusel algatab lastekaitsepspetsialist juhtumikorralduse ja koostab juhtumiplaani. Lastekaitsetöötaja ülesandeks on edaspidi juhendada perekonda nii

igapäevaelu teemadel kui ka vanemluslikes küsimustes. (Rumolt, 2022, lk 7–8) Sotsiaalministeeriumi poolt tellitud Civitta (2022, lk 3) uuringus analüüsiti eespool kirjeldatud lastekaitse juhtumikorraldust, andmevahetust ja e-teenuseid. Antud uuringus otsiti kitsakohti Eesti lastekaitse süsteemis, et lastekaitse süsteemi kaasajastada ja seeläbi efektiivsemaks muuta. Tehtud uuringu tulemusena toodi välja mitmeid muutmist vajavaid valdkondi ja leiti, et uuendust vajab ka eespool kirjeldatud lastekaitse spetsialisti tööprotsess. (Civitta, 2022, lk 6)

Viimastel aastatel on hakatud rohkem tähelepanu pöörama lapsevanemate koolitamisele, sest see vähendab oskamatus lastega toime tulla, mis omakorda vähendab lastekaitse sekkumist ja laste peredest eraldamist (Linno & Strömpl, 2023, lk 454). Sotsiaalministeerium on välja töötanud laste ja perede programmi, mille keskmeks on muu hulgas arendada lastekaitset, edendada laste heaolu ja parendada perede toimetulekut. Antud programm loodi täitmaks heaolu arengukava 2023–2030 eesmärgi. Programmi on sisse toodud oluliste puudujääkidena vähene lapseootel ning lapse saanud perede toetamine ning lisaks nähakse vajadust suurendada teadlikkust lapsevanema rollist lapse arengul. (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 10)

„Imelised aastad“ on Sotsiaalministeeriumi ja Tervise Arengu Instituudi poolt Eestisse toodud koolitusprogramm (Talvik, 2019, lk 7), kuhu on oodatud 2–8 aastaste laste vanemad. Vanemlusprogramm toimub nii eesti kui ka vene keeles, kord nädalas tööpäeva õhtul või nädalavahetusel ning koolitajate poolt on kohapeal olemas ka lapsehoiu võimalus ning suupisted. (Tervise Arengu Instituut, 2020) Heaolu arengukava 2023–2030 eesmärkide täitmiseks loodud Laste ja perede programmi 2023–2026 kohaselt loodetakse vanemlusprogramm „Imelised aastad“ teha kättesaadavaks kõigis kohalikes omavalitsustes üle Eesti. Lisaks sellele nähakse programmis vajadust arendada igas eas vanematele mõeldud vanemaharidust toetavaid tegevusi ning muudetakse need paremini kättesaadavaks. Samuti töötatakse välja 0–2 aastaste laste vanematele mõeldud vanemlike oskuste arendamise programm. Luuakse ka vanemlust toetav pakett, mis on sisaldab erinevaid teabe- ja õppematerjale ning on suunatud lapseootel vanematele. (Sotsiaalministeerium, 2023, lk 9–10)

Lastekaitse spetsialistid on igapäevaselt väga mitmekülgsed ülesandeid täitmas ja omavad suurt vastutust Eesti perede ja laste ees. Inimeste oskus märgata abivajavat last

on suurendanud lastekaitse spetsialistide töökoormust, kuid positiivne on see, et tänu abivajadusest teavitamisele väheneb loodetavasti hooletusse jäetud laste hulk. Abi pakuvad ka vanemlusprogrammid, mis toetavad lapsevanemat kasvatuslike küsimuste korral ja õpetavad lapsega suhtlema ning lapse vajadusi märkama.

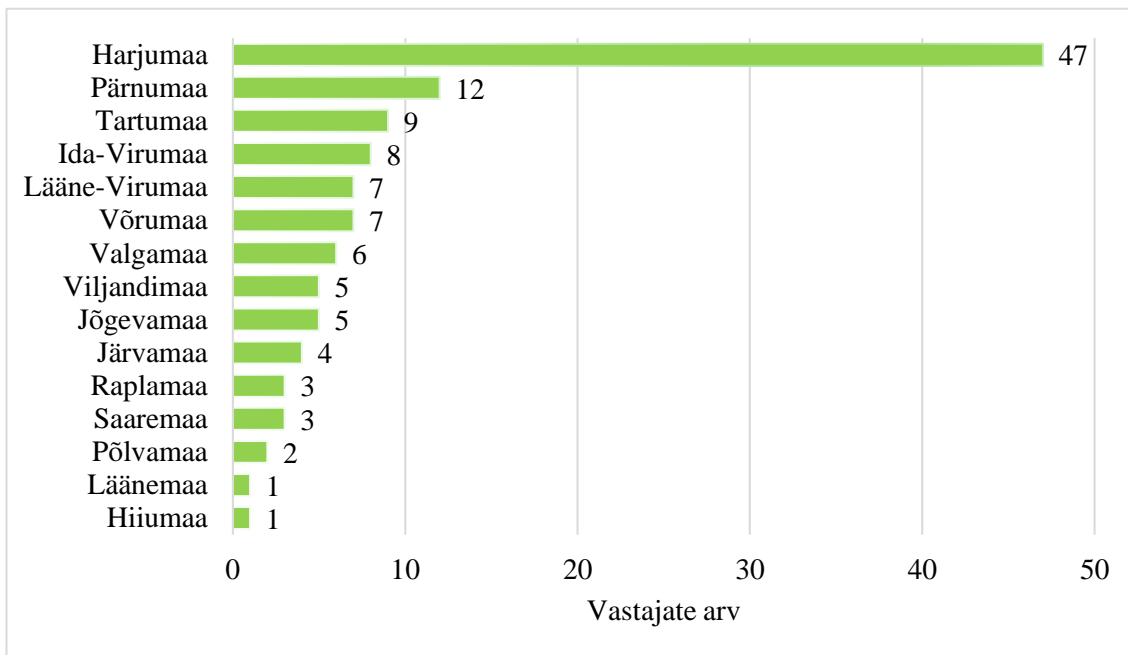
2.2. Uurimisprotsessi ja valimi kirjeldus

Lõputöös on autor kasutanud segameetodit ehk kombineeritud uurimismeetodit, mis koosneb kvantitatiivsest ja kvalitatiivsest meetodist. Kvalitatiiv-kvantitatiiv uurimismeetodi kasutamine rikastab ja täiendab uurimustöö tulemusi ning võimaldab luua terviklikuma pildi uurimisprobleemist (Õunapuu, 2014, lk 71). Segameetodi eesmärk on ühendada kvantitatiivse ja kvalitatiivse uuringu tugevused, et saada sügavam arusaam uuritavast nähtusest (Askarzai & Unhelkar, 2017, lk 34).

Kvantitatiivse meetodi puhul on oluline eesmärgipäraste küsimuste küsimine (Sheppard, 2020, lk 68). Kvantitatiivse andmekogumismeetodina kasutab autor ankeetküsitlust, et kaardistada olukord. Valimitüübiks on mittetöenäosusliku valimi hulka kuuluv ettekatsetatud valim. Uuringusse on kaasatud kindlate kriteeriumite ja autori poolt valitud sihtgruppi kuuluvad spetsialistid. (Õunapuu, 2014, lk 143–144) Ankeetküsitluse valimisse kuuluvad Eestis töötavad lastekaitsetöötajad ning laste heaolu spetsialistid. Sotsiaalkindlustusameti laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse peaspetsialisti Elerin Piiraja (e-kiri, 11.12.2023) sõnul on 2023. aasta detsembrikuu seisuga lastekaitsetöötajaid omavalitsustes kokku 282. Valimi suuruse määramiseks kasutas autor valimikalkulaatorit, mille usalduspiiri 95% ja veapiiri 5% korral on usaldusväärse tulemuse saamiseks valimi suuruseks 163 lastekaitse spetsialisti (MaCorr Research, n.d.). Uuritavateni jõudmiseks võttis autor ühendust lastekaitse spetsialistidega kohalike omavalitsuste ning linnade veebilehtedel olevatel e-posti aadressidel.

Andmeid koguti ankeetküsitlusega, mille küsimused tuginesid kirjandusallikatele. Küsimustik koosnes 12 küsimusest (vt lisa 1), millest üks oli avatud küsimus ja 11 suletud küsimused. (Õunapuu, 2014, lk 162) Küsimustik koostati Tartu Ülikooli *LimeSurvey* küsitluskeskkonnas, mis võimaldas e-kirjaga küsitluse lingi saanud lastekaitse spetsialistidel anonüümselt vastata küsimustele perioodil 5. märts kuni 18. märts 2024.

Kokku laekus täidetud ankeete 120, seega soovituslik usalduspiir 163 respondendi näol jäi saavutamata. Joonisel 1 on välja toodud respondentide jaotus tulenevalt nende tööpiirkonnast. Kõige rohkem vastuseid laekus Harjumaa ja kõige vähem Hiiumaa ning Läänemaa lastekaitse spetsialistidelt.

Joonis 1. Respondentide piirkondlik jaotus.

Statistiliseks andmeanalüüsiks kasutati Microsoft Office Excel programmi. Tulemuste tõlgendamise meetodina kasutati kirjeldavat statistikat, mis võimaldas ülevaatlikult esitada küsimustiku tulemusi ja teha andmetest kokkuvõtte (Õunapuu, 2014, lk 184). Lastekaitse spetsialistide vastused avatud küsimusele analüüsiti kasutades sisuanalüüsi meetodit, mis võimaldas mõista esilekerkivaid teemasid ning nende aluseks olevat tähendust (Sheppard, 2020, lk 329–330). Sisuanalüüsi visualiseerimiseks loodi WordClouds.com abiga sõnapilv (vt lisa 2), mille abil kerkisid esile olulisemad teemad ning enim kasutatud märksõnad.

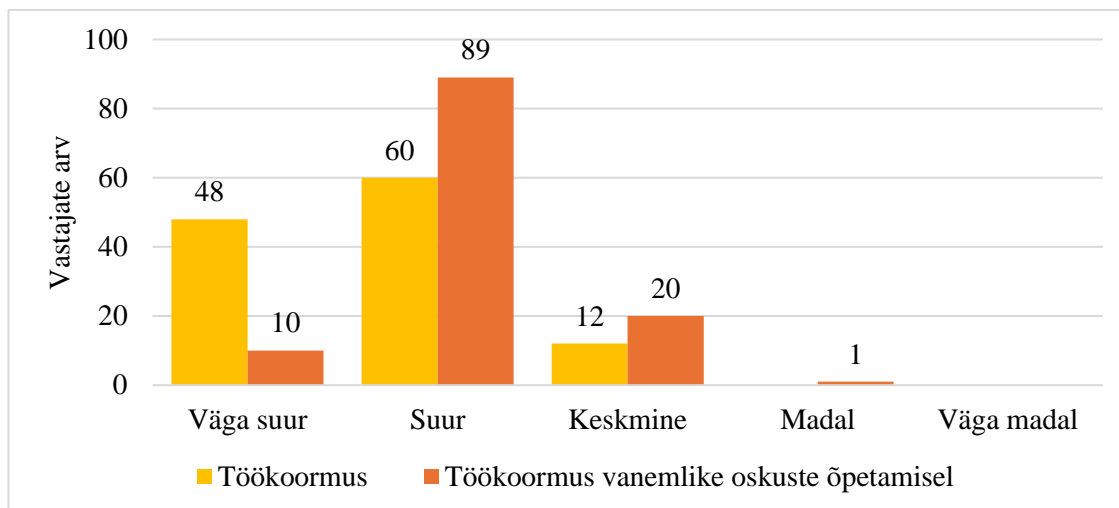
Kvalitatiivse andmekogumismeetodina kasutas autor poolstruktureeritud intervjuud, mis võimaldas vastavalt vestluse käigule küsida täpsustavaid küsimusi ning vajadusel selgitada küsimuse sisu (Õunapuu, 2014, lk 172). Ekspertintervjuu on kõige sagedasem andmete kogumise meetod kvalitatiivsetest uurimismeetoditest (Õunapuu, 2014, lk 170), sest see võimaldab tõlgendada inimese tundeid, mõtteid ja kogemusi (Sheppard, 2020, lk

69). Üks läbiviidud poolstruktureeritud ekspertintervjuu koosnes kuuest (vt lisa 3) küsimusest. Ekspertintervjuu küsimuste koostamisel tugines töö autor ankeetküsitluses laekunud vastustele. Antud töös andis ekspertintervjuu Sotsiaalkindlustusameti (SKA) laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõunik. Intervjuu viidi läbi 05.04.2024 videosilla vahendusel *Teams* keskkonnas ning see kestis 37 minutit. Intervjuu salvestati mobiiltelefoni *VoiceRecorder* programmiga ning transkribeeriti tekstiks.ee veebiprogrammis (Olev & Alumäe, 2022, lk 409). Microsoft Office Word dokumendina salvestatud intervjuu teksti analüüsi kasutades sisuanalüüsi meetodit, mis võimaldas eksperdi vastustest välja tuua ühiseid jooni ankeetküsitluses esile kerkinud teemadega (Sheppard, 2020, lk 329).

Segameetodi kasutamine täitis oma eesmärgi. Ankeetküsitluse vastuseid laekus kokku 120, mis nihutas soovitusliku veapiiri 7% peale, kuid võimaldas tänu ekspertintervjuu andnud laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõuniku vastustele teha adekvaatseid ja tõeseid järeldusi saadud tulemustest.

2.3. Uurimistulemuste tõlgendamine

Lastekaitespetsialistide hulgas läbiviidud uuring näitas, et spetsialistide töökoormus on 90% respondentide hinnangul suur või väga suur (vt joonis 2) ja väga madalaks või madalaks ei pidanud oma töökoormust vastanutest keegi. Võrdlusena on samal joonisel välja toodud lastekaitespetsialistide hinnang töökoormusele vanemlike oskuste õpetamisel, mis on üle 82% vastanute arvates suur või väga suur. Väga madalaks ei pea ükski respondent oma koormust vanemlike oskuste õpetamisel. Ankeetküsitluses lisas üks respondent täpsustuse, et temal isiklikult on vanemlike oskuste õpetamist vähe ning seda eelkõige põhjusel, et lapsevanemate nõustamise ja õpetamisega tegeleb antud piirkonnas teine spetsialist, tema kui lastekaitespetsialisti ülesandeks on suunamine. Ekspertintervjuus osalenud SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõunik oli teadlik suurest töökoormusest ja nõustus lastekaitespetsialistide hinnanguga. Eksperdi sõnul on Eesti kohalikes omavalitsustes ebavõrdne kogus lastekaitsetöötajaid ja samas on ka Eesti omavalitsused erineva suurusega. Tema sõnul on osades valdades suured tiimid ning mõnes vallas vaid üks või kaks lastekaitsetöötajat. Intervjueeritav lisas, et abivajavaid lapsi tuleb iga aastaga juurde ja see tõstabki lastekaitsetöötajate koormust.

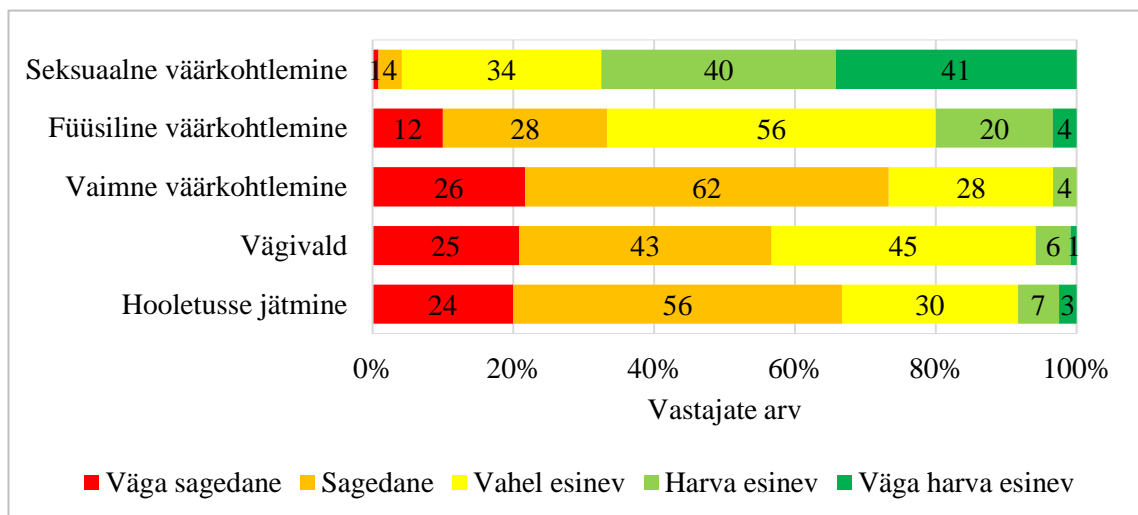
Joonis 2. Lastekaitsepspecialistide hinnang töökoormusele.

Eksperti sõnul on töökoormuse tõttu oma ametikohalt lahkunud väga palju lastekaitsetöötajaid. Pere jaoks tähendab see, et tuleb jälle uus inimene, kes hakkab nende looga tegelema. Uue inimesega kontakti loomine ja see kuidas spetsialist pere abivajadust mõistab on nii erinev ja siis toimuvad muutused ka pere jaoks. Intervjuueeritava sõnul oleneb kõik tööle asuva lastekaitsepspecialisti taustast, kogemusest ja haridusest. Tihtipeale on tööle saabujat ootamas juba suur hulk tööd ja tegemisi täis kalender, sest pere elud seisma ei jää. SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõuniku sõnul võib lastekaitsepspecialistide töökoormuse kasvu põhjuseks olla hetkel ka veel COVID 19 pandeemia mõju, mis on toonud juurde palju koolikohustuse mittetäitjaid ja on mõjutanud ka laste vaimset tervist ning nende vanemaid. Lapsevanemate puhul tõi ekspert välja töötuse ja kogu ühiskonnas toimuva, mis omakorda avaldab mõju lastekaitsetööle. Eksperti vastus küsimusele, et milliseid tegevusi on tehtud lastekaitsepspecialistide töökoormuse vähendamiseks oli järgmine:

Üks tegevus on teenus, mis meie pakume ehk siis me abistame siseriiklikus nõustamisteenuses lastekaitsetöötajad keeruliste juhtumite lahendamisel. Me läheme neile appi, me läheme neile partneriks. Me küll ei saa lastekaitsetöötaja eest teatud toiminguid ära teha, neid peavad nemad ise tegema ja peredega suhtlema, aga meie aitame leida lahendusi seal keerulises rägastikus, mis selle konkreetse lapse abivajadusest lähtuvalt kõige parem oleks. Küll aga ma näen, et see koormus on paljuski kohaliku omavalitsuse enda korralduse taga, seda riik muuta ei saa kahjuks. Et kuidas kohaliku omavalitsuse enda tasandil tööd korraldatakse, seda

nii-öelda töökoormust tegelikult jaotatakse ja kui oluline on üldse lastekaitse ja sotsiaalvaldkond seal kohalikus omavalitsuses. Me saame küll rääkida, me teavitame sellest, et hoolige oma lastekaitsetöötajatest, aga paraku see jääb kohaliku omavalitsuse tasandile, sest meil on KOV autonoomia ja riik nii palju sinna kahjuks sekkuda ei saa hetkel.

Uuringu tulemustest selgus, et kõige sagedasemateks lastekaitse huviorbiiti sattumise põhjusteks on laste hooletusse jätmine, vaimne väärkohtlemine ja vägivald. Laste hooletusse jätmise esinemissagedust pidas suureks või väga suureks ligi 67% vastajatest, mõnevõrra rohkem ehk 73% respondentidest leidis, et suur ja väga suur on vaimse väärkohtlemise olemasolu nende igapäevatoos ja vägivalda esineb suures mahus ligi 57% vastanute hinnangul. Joonisel 3 on lisaks välja toodud lastekaitse spetsialistide kogemustele põhinedes ka füüsilise väärkohtlemise ja seksuaalse väärkohtlemise esinemise sagedused. Füüsilist väärkohtlemine on pigem vahel esinev ning seksuaalset väärkohtlemist esineb pigem harva või väga harva. Ekspertintervjuu andnud SKA laste ja perede heaolu nõustamisteenuste talituse nõunik ei too välja eriliselt silmapaistvat valdkonda, millega tema hinnangul tegemist tuleb teha. Ta lisab, et lapsevanemate omavaheline vägivald on tihe nähtus ja on antud teema juures oluline välja tuua.

Joonis 3. Lastekaitse huviorbiiti sattumise põhjuste sagedus.

Ankeetküsitluse avatud küsimuses tõi üle 43% lastekaitse spetsialistidest välja, et vanemlikest oskustest valmistab lapsevanematele kõige enam raskusi piiride seadmine. Mitmes vastuses toodi välja oskamatus luua reegleid ja neid järgida. Väga paljud vastused

sisaldasid ka kooliga seotud probleeme, seda nii koolikohustuse täitmise kui ka lapsega koos õppimise ja lapse toetamise poolest. Veel toodi välja, et tihtipeale on lastekaitse huviorbiiti sattunud lapsevanemate endi haridus piirdunud põhikooliga ja see tekitab takistusi ka lapsel, kes ei saa kodust tuge, abi ning märkamist.

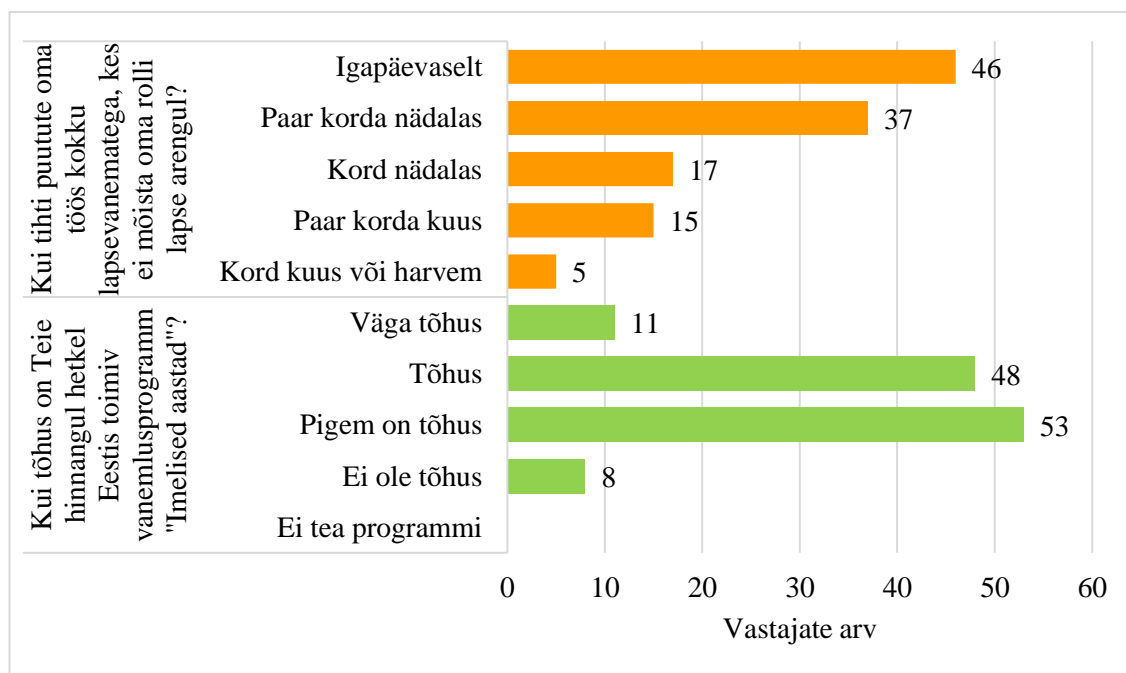
Üle 20% lastekaitse spetsialistide peavad huviorbiiti sattunud lapsevanemate nõrgimaks küljeks suhtlemisoskust. Nõrk on suhtlemisoskus vanematel omavahel ning puudub oskus inimlikuks ja empaatiliseks suhtlemiseks oma lapsega. Samuti tõid respondendid välja lapsevanemate omavaheliste probleemide lahendamise laste ees ning raskused suhtluskorra kehtestamisel lahus vanematel. Korduvalt toodi välja ka elementaarsete oskuste puudumine. Nende oskuste all peeti silmas oskusi lapse eest hoolitseda, teadmine mida lapsele võib osta ja mida mitte sh keelatud ainete ostmine ning lapsele unevajaduse, hea toitumise, sobiva keskkonna ja hügieeni tagamine. Mitmel korral oli lastekaitse spetsialist lisanud ka selgituse põhjuste kohta, miks lapsevanem ei saa hakkama lapse kasvatamisega või miks tekivad peredes probleemid. Korduvalt kirjutati lapsevanema sõltuvusprobleemidest, sellest kuidas paljudel on eitamise faas ning ei tunnista abivajadust ei enda ega lapse suhtes. Lisaks veel tervisega seotud probleemid nagu ravimite tarvitamine, haigusega toimetulek või enda ja lapse vaimse tervise eest hoolt kandmine. Kõik need ja veel palju teisi põhjuseid pärsivad lapsevanema võimekust ning tekitavad soodsa pinnase lastekaitse huviorbiiti sattumiseks.

Lapsevanemaid, kes ei mõista oma rolli lapse arengul kohtab Eesti lastekaitse spetsialist väga tihti. Uuringu tulemustest selgub, et üle 38% spetsialistidest peab kohtumisi enda vastutusest mitte teadlike vanematega igapäevaseks nähtuseks. Joonisel 4 nähtub, et iganädalaselt kohtab teadmatuid vanemaid 45% respondentidest, mis tähendab kokkuvõttes, et 83% lastekaitse huviorbiidis olevatest lapsevanematest vajavad pidevat nõustamist, suunamist ja teadmisi vanemlusest. Lastekaitse spetsialistide sõnul leidub üha enam lapsevanemaid, kes suunavad vastutuse lapse arengu eest hoolitsemisel lasteaia või kooli õlule. Enda puudujääke ei tunnista ning nõutakse haridusasutustest või spetsialistidelt, et laps korda tehtaks. Lapsevanem ei näe vajadust panustada, et esile kutsuda endas muutusi.

Joonisel 4 on välja toodud ka lastekaitse spetsialistide hinnang hetkel kasutuses oleva vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ tõhususe osas, mis on loodud lapsevanemate

teadlikumaks muutmiseks ja abistamiseks. Vanemlusprogrammi peab veidi üle 84% ankeetküsitluses vastanud lastekaitespetsialisti tõhusaks või pigem tõhusaks. Väga tõhusaks peab vanemlusprogrammi veidi üle 9% respondentidest. Kõige vähem on neid, kes programmi tõhusaks ei pea. Üks lastekaitespetsialist tõi välja selle, et vanemlusprogramm „Imelised aastad“ on asjalik, kuid ootejärjekorrad on pikad, et programmi saada. Aasta ajaga võib peres olukord eskaleeruda ning laps tuleb perest eraldada.

SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõunik ütles intervjuus, et Eestis on kasutusel lisaks „Imelised aastad“ vanemlusprogrammile ka Gordoni perekool. „Imelised aastad“ vanemlusprogramm toimib eksperdi sõnul hästi juhul kui lapsevanemal on olemas mingisugune potentsiaal ja mõistmine, et ta vajab seda. Eksperdi arvates on vanemluses vajadus kogemusnõustajate järele ning mõnele vanemale emale sobib suures grupis olemise asemel hoopis omaette infomaterjalide lugemine. Sobiva abimeetme peab välja selgitama lastekaitespetsialist koostöös lapsevanemaga.

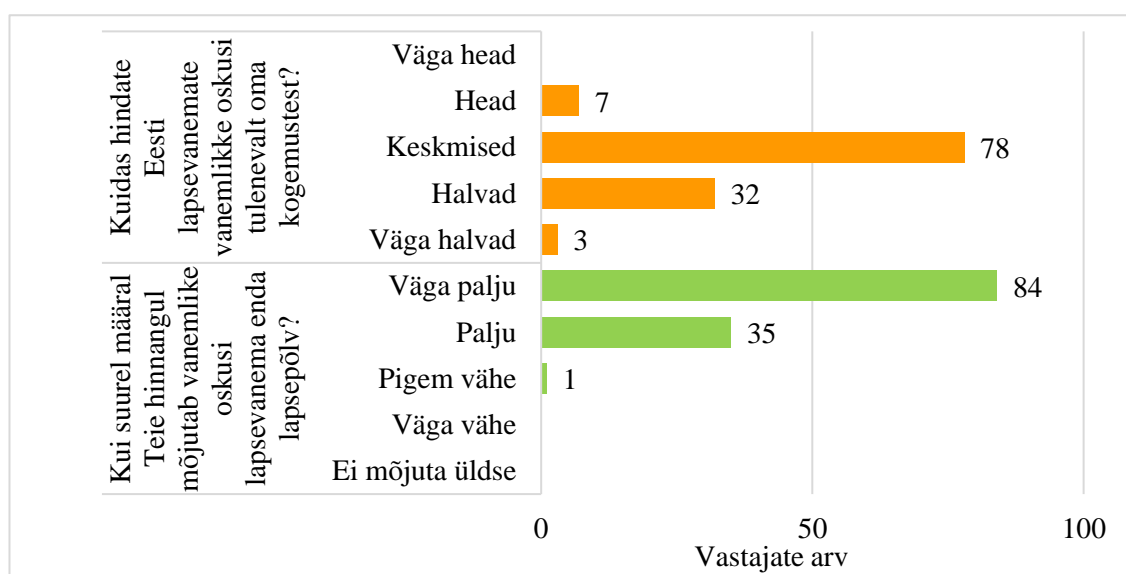

Joonis 4. Lapsevanema enda rolli mõistmine lapse arengul ning hinnang vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ tõhususele.

Lastekaitespetsialistide hinnang Eesti lastekaitse huviorbiiti sattunud lapsevanemate vanemlikele oskustele ei ole ülemäära positiivne (vt joonis 5). Kui 65% respondentidest

peab huviorbiiti sattunud lapsevanemate vanemlike oskusi keskmiseks, siis ligi 30% lastekaitsespetsialisti hinnangul on vanemlikud oskused halvad või väga halvad. Heaks peab vanemlike oskusi veidi üle 5% vastanutest ning väga häid vanemlike oskusi ei ole märganud ega välja toonud ükski respondent.

Uuringus esitatud küsimusele lapsepõlve mõjust vanemlikele oskustele vastas üle 99%, et lapsepõlve mõju on väga suur või suur (vt joonis 5) ning vanemlikud oskused pärinevad lapsevanemate enda kogemusest. Respondendid põhjendasid oma arvamust sellega, et palju on põlvkondade üleseid traumasid ja mustreid ning julgust neid mustreid murda lapsevanemal ei ole. Samuti kasutatakse lapse peal füüsilist vägivalda ning nn vitsameetodit just seetõttu, et selline on lapsevanema enda kogemus lapsepõlvest. Ekspert nõustus samuti, et pere ajalool on väga suur roll kujundamaks lapsevanema vanemlike oskusi ja lastekaitsetöötaja lapse abivajadust hinnates vaatab ka pere ajalugu. Otsitakse põhjuseid ja sündmusi, mis lapsevanema käitumist põhjendaks. Oluline määraja on lapsevanema enda kasvatus ja kodune keskkond, sest see on tavaliselt just selline nagu tema oskab oma lastele pakkuda. Näitena toob intervjueeritav välja lapsevanema emotsionaalse kohalolu, sest kui lapsevanem ise enda vanema emotsionaalset kohalolu kogenud ei ole, siis ei oska ta oma lapsele seda pakkuda ja laps tajub seda. Selline tunne viib lapse endale asendustegevust leidma ja tihtipeale on selleks asendustegevuseks nutimaailm. Küsitluses osalenud lastekaitsespetsialistid tõid samuti välja, et lapsevanematel jääb puudu oskustest lastega aega veeta, lapsi kuulata ja nendega rääkida.

Joonis 5. Hinnang ning lapsepõlve mõju Eesti lapsevanemate vanemlikele oskustele.

Ekspertintervjuus esitatud küsimusele, et kellele on Eestis suunatud vastutus vanemlike oskuste õpetamisel vastas SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõunik:

Ma paratamatult arvan, et kohalikud omavalitsused arvavad, et nad vastutavad. Tegelikuses peab inimene ise vastutama selle eest. Lastekaitse spetsialistid tahavad ise lahendada pere juhtumeid, kuid tegelikult peaksid pered ise oma juhtumi lahendama, lastekaitse spetsialist peab olema lihtsalt kõrval ja toetama, et inimene jõuaks õige lahenduseni. Sellisel moel jääb see lahendus kestma.

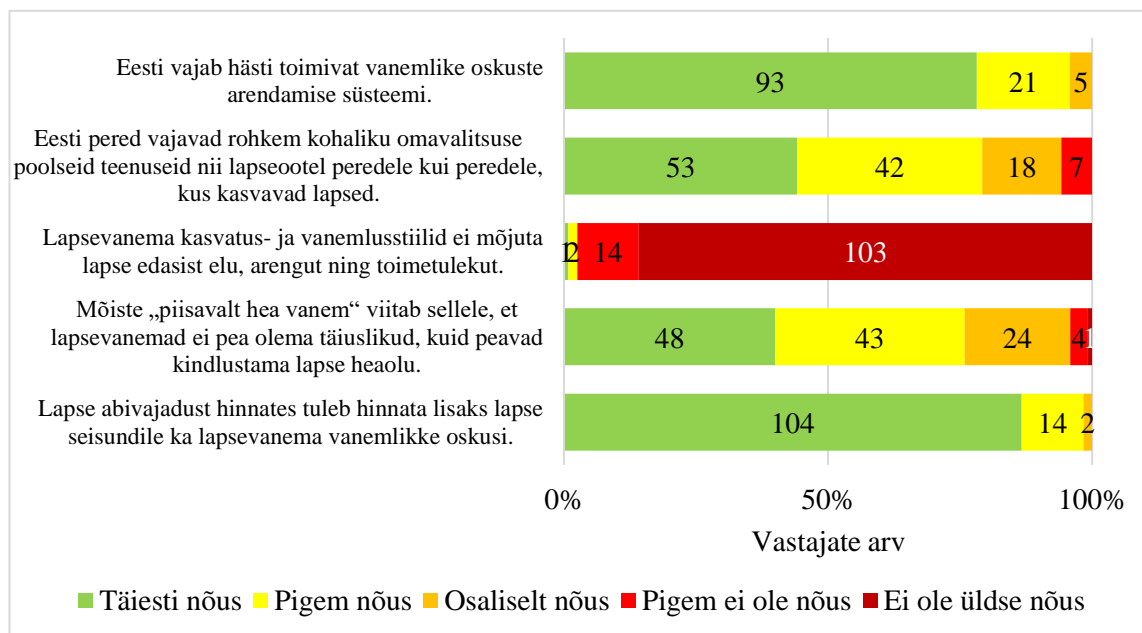
Hea koostöö lastekaitse spetsialisti ja lapsevanema vahel mõjutab 60% respondentide hinnangul tehtud töö tulemit väga palju. Vähem kui 2% lastekaitse spetsialiste on aga arvamusel, et hea koostöö spetsialisti ja lapsevanema vahel ei mõjuta koostöö efektiivsust. Ekspert on samuti arvamusel, et oluline on see kuidas perega suheldakse:

See on see kuidas me selle perega suhtleme, kas me suuname seda pere ise lahendusi leidma või ütleme, et nüüd sina pead minema „Imelistesse aastatesse“. Kui ei lähe sinna, siis ma teen ettekirjutuse. See ei tööta, see lihtsalt ei tööta. Aga kui see lapsevanem ikkagi võtab meid enda paati, siis me saame paremini seda kõike teha ja ta hakkab oma vastutust tundma. /.../ Rääkige oma peredega, kaasake lapsevanem.

Vanemlike oskuste vajadust erinevatel lapse eluperioodidel hinnanud lastekaitse spetsialistid leidsid, et igas vanuses lastega vajatakse abi. Joonisel 6 on näha, et respondentide hinnangul vajab vähem abi lapsevanem raseduse ajal/enne lapse sündi ja väga suur abivajadus on teismeealise lapsega. Respondendid lisisid, et teismekka jõudmine valmistab lapsevanematele raskusi seetõttu, et muutub lapsevanema roll, nad ei oska noortega suhelda ning võtta seisukohta missugune vanemana olla. Ka vahepealsetel lapse eluperioodidel on abivajadus pigem suur või väga suur. Ekspert ütles intervjuus, et väga palju sõltub abivajadus lapse vanusest ja arengust. Näitena tõi ta välja, et beebide puhul muutub abivajav laps kiiresti hädaohus olevaks lapseks, kui vanem ei tea kuidas teha elementaarseid asju nagu mähkmevahetus või lisatoidu andmine. Eksperti sõnul on ajaraam tegutsemiseks seitsme aastase lapsega juba pikem. Ta lisis, et 10 kuni 16 aastaste laste vanemate juhendamine on samuti väljakutseid pakkuv, sest laps jõuab oma arengus sinna kus ta hakkab rohkem avastama ja kui vanemal ei ole oskust seada piire või end vältendada siis võivad asjad minna samuti väga kiirelt väga keeruliseks.

Joonisel 7 on näha ka respondentide arvamus mõistest „piisavalt hea vanem“. Ligi 96% on täielikult või osaliselt nõus arvamusega, et lapsevanem ei pea olema täiuslik, kuid peab suutma tagada lapse heaolu. Ülejäänud väike osa vastajatest ei nõustunud mõiste tõlgendusega.

Viimasena esitati lastekaitse spetsialistidele väide, et lapse abivajadust hinnates tuleb hinnata lisaks lapse seisundile ka lapsevanema vanemlike oskusi. Antud väitega oli täielikult nõus ligi 87% respondentidest. Pigem nõus oli ligi 12% vastanutest ning 2 vastanut nõustusid osaliselt. Joonisel 7 on näha ka see, et väitega mitte nõustujaid ei olnud.

Joonis 7. Respondentide hinnang esitatud väidetele.

SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõuniku sõnul on oluline abivajaduse võimalikult varajane märkamine. Hetkel töös oleva uue lastekaitse seaduse üheks muudatuseks on planeeritud muuta lasteaiaõpetajatele ja personalile kohustuslikuks abivajavast lapsest teavitamine. See tähendab seda, et lasteaias hakatakse rohkem kaardistama laste abivajadust ja oluline roll hakkab olema ka vanemlusel. Selleks on ette nähtud koolitused ja materjalid, mis annavad praktilised juhised mida märgata.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et lastekaitse spetsialistide suure töökoormuse ja lapsevanemate vanemlike oskuste vähesuse probleem on Eestis väga levinud nähtus. Nii

ekspert kui lastekaitsevaldkonna töötajad töid välja puudujääke, mille parendamiseks on vaja teha muudatusi riiklikul tasandil.

2.4. Järeldused ja ettepanekud

Statistikaameti (2023) andmetel on abivajavate laste hulk Eestis kasvanud iga aastaga. See tähendab, et ka lastekaitse spetsialistide töökoormus on suurenenud ja viinud olukorrani, kus puudub võimekus reageerida piisavalt kiirelt ja abi jõuab lasteni liiga hilja (Jõks, 2023, lk 11). Eelnevat kinnitab ka antud lõputöö raamest tehtud uuring, milles 90% lastekaitse spetsialistidest leidis, et nende töökoormus on suur või väga suur. Suur töökoormus ei ole märkamatuks jäänud ka riiklikku tasandit esindavale SKA eksperdile, kellega antud lõputöö raames tehtud intervjuust selgus, et töökoormuse kasv on põhjustanud mitmete töötajate ametikohalt lahkumise. Töökoormuse vähendamiseks pakub SKA lastekaitse spetsialistidele tuge, kuid spetsialistide hulga, töökeskkonna ja heaolu eest vastutab kohalik omavalitsus.

Choate ja Engstrom (2014, lk 369) toovad peamiste lastekaitse huviorbiiti jõudmise põhjustena välja järgnevad olukorrad: lapse hooletusse jätmine, vägivald, vaimne väärkohtlemine, füüsiline väärkohtlemine ning seksuaalne väärkohtlemine. Nendest vägivald ja lapse hooletusse jätmine on eespool mainitud uuringu tulemustel kõige sagedamini esinevad olukorrad. Antud lõputöö uuringus osalenud Eesti lastekaitse spetsialistid leidsid, et kõige sagedasemaks probleemiks on samuti lapse hooletusse jätmine ja vägivald, kuid lisaks eelnevale on nende sõnul ka väga palju vaimset väärkohtlemist.

Peamiseks lapse hooletusse jätmise põhjuseks on Avdibegović & Brkić (2020, lk 338) sõnul ebapiisav vanemlus, mis tähendab, et lapsel puudub vanemlik eeskuju, lapsevanem ei oska luua lapsesõbralikku keskkonda ning ei tule majanduslikult toime. Antud lõputöö uuringu tulemustest selgus, et lastekaitse spetsialistide hinnangul on halvad vanemlikud oskused ligi 1/3 huviorbiiti sattunud lapsevanemal ning keskmised oskused 2/3 lapsevanematest. Väga väheste respondentide hinnangul on vanemlikud oskused head. Samas uuringus selgus ka tõsiasi, et spetsialistide koormus vanemlike oskuste õpetamisel on 82,5% respondentide arvates suur või väga suur. See tähendab, et ebapiisavad vanemlikud oskused on Eestis igapäevane nähtus. Statistilistele andmetele tuginedes

kogeb vanemlike oskuste puudulikkusest tingitud väärkohtlemist 25–50% maailma lastest (Chamberlain *et al.*, 2019, lk 2). Sanders jt (2014, lk 339) leiavad, et kehvade vanemlike oskuste ja teadmiste tulemusel saavad mõjutatud lapse vaimsed ja füüsilised võimed ning oskused. Lapseeas väärkoheldud lapsel võivad avalduda erinevad probleemid alles teismeeas või täiskasvanuna (Chamberlain *et al.*, 2019, lk 3). Ankeetküsitluses vastanud Eesti lastekaitsepspecialistid tõid välja palju koolikohustustega raskustes olevaid lapsi ja vajadust neid toetada. Eelnev on üks näide sellest, kuidas lapsevanemad on juba puudulike vanemlike oskustega lastele kahju teinud, samuti seda kuidas ei osata raskustes last toetada.

Albert Bandura (1960, viidatud Koutroubas & Galanakis, 2022, lk 315 vahendusel) ütleb, et sotsiaalse õppimise teooria kohaselt õpitakse teise inimese käitumist imiteerides. Antud lõputöö raames korraldatud uuringus tõid ankeetküsitluse respondendid ja intervjuus osalenud ekspert välja, et lapsevanemate vanemlikud oskused pärinevad nende endi lapsepõlvest ja oskusi muudmoodi elada või käituda neil seega ei ole. Teoreetilises materjalis on mitmed uuringud tõestanud vanemlike oskuste pärinemist vanema enda lapsepõlvest. Bornstein (2017, lk 27) ütleb, et lapsevanemate vanemlikud oskused on kujunenud lapsepõlves kogetust. Avdibegović & Brki (2020, lk 338) lisavad, et lapsevanemal on raske märgata lapse vajadusi, sest neil puuduvad vastavad teadmised ja oskused.

Oluline osa lapse kujunemisel on erinevatel kasvatusstiilidel. Kuppens ja Ceulemans (2018, lk 174) toovad välja peamised kasvatusstiilid milleks on autoriteetne kasvatusstiil, positiivne autoriteetne kasvatusstiil, autoritaarne kasvatusstiil ja mitteosalev kasvatusstiil. Ekspertintervjuu andnud SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõuniku sõnul valmistab Eesti lapsevanematele raskusi lisaks muule ka õige kasvatusstiili valimine. Valitakse sama stiil, mida kogeti ise lapsepõlves, kuid sama kasvatustiil ei pruugi lapsele üldse sobida. Ka ankeetküsitluse respondendid tõid välja, et lapsevanem ei tea millist kasvatust ta lapsele pakkuda tahab, puudub oskus seada piire või võtta vastu otsuseid. Samuti ei osata reageerida lapse erinevatele käitumisviisidele. Lastekaitsepspecialistide sõnul on vitsa meetodi kasutamine endiselt veel aktuaalne, kuigi see nii olema ei peaks.

Teoreetilises osas tuuakse välja seletus mõistele „piisavalt hea vanem“. Valentine jt (2019, lk 117–118) sõnul tähendab mõiste „piisavalt hea vanem“ seda, et lapsevanem ei pea olema täiuslik, kuid peab kindlustama oma lapse heaolu. Autorid lisavad, et lapsele peab pakkuma emotsionaalset toetust, seadma piirid, reageerima lapse vajadustele ja pakutav elukeskkond peab olema turvaline ning stabiilne. Antud lõputöö raames nõustus eelneva selgitusega täielikult või osaliselt ligi 96% vastanud lastekaitespetsialistidest. Ka ankeetküsitluse avatud küsimuses tõid respondendid välja, et lapsevanemate enim märgatavad vajakajäämised on seotud oskamatuslega seada lapsele piire, pakkuda emotsionaalset kohalolu, luua sobivat kodust keskkonda ja tagada elementaarselt vajalik.

Laste abivajaduse kasv on aktuaalne teema üle maailma. O'Donnell'i (2023, lk 613) Austraalias tehtud uuringus selgus, et lastekaitespetsialist peab sekkuma pere ellu juba lapse esimesel eluaastal. Uuringute tulemusel leiti, et 0–2 aastaste laste vanematel on võimalik harjumuspärasest käitumismustrit muuta, kui nad saavad vajalikku tuge ja õpet positiivsest lapsevanemlusest. Selle tarbeks on Austraalias välja töötatud suunised, mis toetavad lapseootel ja väikeste lastega vanemaid ning pööravad tähelepanu nende vaimsele tervisele. (Chamberlain *et al.*, 2019, lk 2–3) Eestis katsetati ämmaemandate koduviisi teenust, mis oli mõeldud lapseootel ja äsja lapse saanud perede toetamiseks ning probleemsete perede varajaseks välja selgitamiseks. Projekt „Ämmaemanda koduviisidid esimestel eluaastatel“ näitas, et Eesti perede vajadus spetsialisti toetuse järele on olemas. Antud lõputöö raames leidsid küsitlusankeedi täitnud lastekaitespetsialistidest üle 74%, et lapsevanem vajab või väga vajab tuge enne lapse sündi. Peale lapse sündi vajab respondentide hinnangul abi üle 84% lapsevanematest. Seega uuringu tulemustest lähtudes võib väita, et ennetustöö ja abivajaduse kaardistamine on üks võimalus pidurdada lapse abivajaduse tekkimist. Lisaks eelnevale on lõputöö raames korraldatud uuringust võimalik välja lugeda, et lastekaitespetsialistide arvates suureneb lapsevanema abivajadus lapse kasvades. Näiteks lapse esimestel eluaastatel näeb lapsevanema abivajadust 85% respondentidest, eelkoolialise lapsega on abivajadus kasvanud juba üle 88%. Kõige enam tuleb lastekaitespetsialistidel toetada lapsevanemaid koolialise (95%) ja teismeealise lapsega (üle 97%). Ekspertintervjuus osalenud SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõuniku sõnul nähakse probleemi ühe lahendusena varajast abivajaduses oleva lapse märkamist. Selleks plaanitakse koolitada lasteaia personal märkama ja olema kohustatud teavitama

abivajavast lapsest rühmas. Mida varem saab laps ja pere abi ning tuge seda paremad on probleemi lahendamise väljavaated. Samuti pidurdab varajane märkamine lapse kasvades tekkida võivate probleemide või lapsepõlves kogetu tagajärgede ilmnemist, mis omakorda vähendab lastekaitse sekkumise vajadust.

Kärson (2023, lk 15) toob välja vajaduse pakkuda kohaliku omavalitsuse poolseid teenuseid lapseootel Eesti peredele, kui ka peredele kus kasvavad lapsed. Teenuste vajadust kinnitasid uuringu tulemusel ka Eesti lastekaitse spetsialistid, kellest üle 94% olid vähemalt osaliselt esitatud väitega nõus. Ekspert ütles antud intervjuus, et lisaks hetkel olemasolevatele vanemluse koolitustele näeb ta vajadust ka kogemusnõustajate ning kirjalike infomaterjalide järele, sest kõigile ei sobi suures grupis olemine. Tema sõnul on vanemluse teemad ka riigi tasemel prioriteediks saamas, sest kõik lapsega seonduvad probleemid saavad alguse vanemlusest.

Sotsiaalministeeriumi (2023, lk 9–10) loodud Laste ja perede programm toob välja vajaduse teha muudatus lastekaitse juhtumikorralduse mudelis, et ühtlustada üle Eestilist lastekaitse kvaliteeti. Ekspertintervjuus osalenud SKA nõuniku sõnul on uue lastekaitse süsteemi koostamine hetkel pooleli. Ta toob välja Civitta (2022) uuringu, milles kajastub tehtud eeltöö koostöös Eesti lastekaitse spetsialistidega. Lähiajal loodetakse uuendustega valmis saada ja töösse rakendada.

Teoreetilises osas on välja toodud Linno & Strömpl (2023, lk 154) teadmine, et vanemlusprogramm „imelised aastad“ on andnud positiivseid tulemusi arendamaks lapsevanemate teadmisi. Eesti lastekaitse spetsialistidest veidi üle 84% peab samuti vanemlusprogrammi tõhusaks. SKA ekspert lisas antud intervjuus, et tõhus on vanemlusprogramm juhul, kui lapsevanemal on olemas selleks potentsiaal ja arusaam, et ta seda vajab.

Käesoleva töö tulemustest lähtuvalt tehakse Tervise Arengu Instituudile järgnevad ettepanekud:

- tõsta teadlikkust Eestis vanemlike oskuste arendamise olulisusest;
- välja töötada juhend ja õppematerjalid, millega lapsevanem või pere planeeriv inimene saab iseseisvalt tutvuda ning milles olevaid teadmisi on võimalik ilma kõrvalise abita tegevusse rakendada;

- lapsevanematele mõeldud vanemlusprogrammide kättesaadavuse parandamine ning kasutamine ka ennetava meetmena.

Püstitatud uurimisküsimuste abil selgitati välja lastekaitsespetsialistide töökoormus vanemlike oskuste õpetamisel ning vanemlike oskuste arendamise vajadus Eestis. Uuringu tulemustes selgus, et vanemlikud oskused vajavad arendamist ja lastekaitsespetsialistid peavad pea igapäevaselt tegelema vanemate õpetamisega. Samuti ilmnes uuringu tulemustest, et vanemlike oskuste arendamiseks on olemas vanemlusprogrammid, kuid nendes osalemine ja sealt vajaliku kasu saamine sõltub lapsevanemast endast. Vanemlike oskuste ja teadmistega abistavad huviorbiiti sattunud lapsevanemaid enamasti lastekaitsespetsialistid. Vanemlike oskuste arendamise vajalikkust nähakse nii riigi tasandil kui lastekaitsespetsialistide endi hinnangul on vanemluses palju puudujääke. Spetsialistide töökoormuse vähendamiseks on SKA pakkunud toetavaid teenuseid lastekaitsespetsialistidele raskemate juhtumite lahendamisel, kuid töökoormus on endiselt suur või väga suur.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö teema tuleneb tõdemusest, et abivajavate laste hulk Eestis kasvab iga aastaga ning seetõttu kasvab ka lastekaitsepspecialistide töökoormus. Ühelt poolt tuleb suurenenud töökoormus teadlikkusest abivajavast lapsest teavitada, teiselt poolt sellest, et lastekaitsepspecialist peab tegelema probleemidega, millega lapsevanem on võimeline iseseisvalt toime tulema. Vanemlusega seotud probleemid vajavad nii spetsialistilt kui vanemalt pikaajalist tööd ning pühendumist.

Lõputöö esimene peatükk annab teoreetilise ülevaate vanemluse olulisusest, lastekaitsepspecialistide töövaldkonnast ning ennetustöö vajalikkusest. Lapsevanemate vanemlikud oskused pärinevad nende endi varasematest kogemustest ja lapsepõlvest, ning mõjutavad väga eriilmeliselt lapse olevikku ja tulevikku. Lapsevanemad ei mõista oma vastutust või ei oska mõista enda probleeme ning annavad need edasi seetõttu ka oma lastele. Lastekaitsepspecialistid tegelevad igapäevaselt eri valdkondadest tulenevate probleemide lahendamise, kuid kõige enam aega kulub hooletusse jäetud laste ja nende perede abistamiseks. Hooletusse jäetud laste elukeskkonda on võimalik muuta, kui lapsevanem mõistab oma abivajadust ja kui sekkumine toimub võimalikult varakult. Ennetustöö olulisust on tõestatud erinevate uuringute abil üle maailma ning ka Eestis katsetatakse erinevaid vahendeid toetamaks lapsevanemaid.

Uuringu läbiviimiseks kasutati kombineeritud uurimismeetodit, mis koosnes kvantitatiivsest meetodist ja kvalitatiivsest meetodist. Kvantitatiivse uurimismeetodina kasutati struktureeritud ankeetküsitlust, mis viidi läbi ettekavatsetud valimit kasutades Eesti lastekaitsepspecialistide hulgas ning mille küsimused tuginesid teoreetilisele materjalile. Kvalitatiivse uurimismeetodina kasutati poolstruktureeritud intervjuud, mis viidi läbi SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõunikuga ning mille küsimused tuginesid ankeetküsitluse respondentide vastustele.

Uuringu tulemustest selgus, et lastekaitsespetsialistide igapäevane töökoormus kui ka töökoormus vanemlike oskuste õpetamisel on respondentide hinnangul suur või väga suur. Kõige enam tuleb lastekaitsespetsialistidel tegeleda laste hooletusse jätmisega, vaimse väärkohtlemisega ja vägivallaga. Vanemlikest oskustest valmistab respondentide hinnangul enim raskusi oskamatus seada lapsele piire ja seatud piire või reegleid järgida. Lisaks eelnevale toodi välja veel elementaarse ja eluks vajaliku hoolitsuse pakkumine, lapsega suhtlemine ning lapsevanema sõltuvusprobleemid. Nii lastekaitsespetsialistid kui ka SKA nõunik olid arvamusel, et lapsevanema vanemlikud oskused pärinevad nende endi lapsepõlvest. Samuti nõustusid nad, et vanemlusprogramm „Imelised aastad“ on toonud positiivseid muutusi kuid lapsevanemate arendamiseks on SKA nõuniku sõnul vaja ka lisaks kogemusnõustamise teenust või lugemismaterjali. Samuti leiti, et vanemlusprogramm ei ole alati kättesaadav või piisavalt kiire lahendus ning enne jõuab olukord eskaleeruda, kuniks jõutakse hakata lapsevanemat koolitama. SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõuniku sõnul sõltub väga palju sellest, mis vanuses on laps, sest esimesel eluaastal on vajalik kiire reageerimine ja laps muutub hetkega hädaohus olevaks lapseks, kui lapsevanem ei tule toime tema eest hoolitsemisega.

Lastekaitsespetsialistide hinnangul on kõige suurem abivajadus hetkel teismeealiste laste vanematel, kuid ka teistel lapse eluperioodidel on abivajadus küllaltki suur. Seega on lastekaitsespetsialist valmis toetama lapsevanema toimetulekut igal eluperioodil. Uuringu tulemustest selgub, et eduka tulemuse saavutamiseks lastekaitsetöös on oluline lapsevanema ja spetsialisti omavahelise koostöö olemasolu.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et lõputöö raames läbiviidud uuring oli edukas ning täitis oma eesmärgi, sest ekspertintervjuu andnud SKA laste heaolu osakonna nõustamisteenuste talituse nõuniku sõnul on vanemluse arendamise vajalikkus riiklikul tasandil prioriteediks saamas ning probleemile laiema kõlapinna andmine on kasulik kõigile osapooltele. Koostöö vanemlusega kokkupuutuvate asutustega võimaldab antud lõputööd edasi arendada ning pakkuda rohkem lahendusi toetamaks lapsevanemate vanemlike oskuste arengut ning lastele nende heaolust lähtuvat kasvukeskkonda.

VIIDATUD ALLIKAD

- Askarzai, W., & Unhelkar, B. (2017). Research Methodologies: An Extensive Overview. *International Journal of Science and Research Methodology*, 6(4), 21–42. https://ijsrm.humanjournals.com/wp-content/uploads/2017/07/3.Dr_-Walied-ASKARZAI-Bhuvan-Unhelkar.pdf
- Avdibegović, E., & Brkić, M. (2020). Child neglect – causes and consequences. *Psychiatria Danubina*, 32(Suppl. 3), 337–342. <https://hrcak.srce.hr/file/381812>
- Barlow, J., & Coren, E. (2018). The Effectiveness of Parenting Programs: A Review of Campbell Reviews. *Research on Social Work Practice*, 28(1), 99–102. <https://doi.org/10.1177/1049731517725184>
- Berrick, J., Dickens, J., Pösö, T., & Skivenes, M. (2017). A cross-country comparison of child welfare systems and workers' responses to children appearing to be at risk or in need of help. *Child Abuse Review*, 26(4), 305–319. <https://doi.org/10.1002/car.2485>
- Bornstein, M. H. (2019). Parenting infants. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of Parenting: Volume I: Children and Parenting* (3rd ed., pp. 3–55). Routledge.
- Burcher, S. A., Corey, L. A., Mentzer, K. M., Davis, L., McNamee, H., Horning, M. L., & Shlafer, R. J. (2021). Family home visiting and fathers: A scoping review. *Children and Youth Services Review*, 128, Article 106132. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2021.106132>
- Chamberlain, C., Gee, G., Harfield, S., Campbell, S., Brennan, S., Clark, Y., Mensah, F., Arabena, K., Herrman, H., Brown, S., & ‘Healing the Past by Nurturing the Future’ group. (2019). Parenting after a history of childhood maltreatment: A scoping review and map of evidence in the perinatal period. *PLoS ONE*, 14(3), Article e0213460. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213460>
- Chen, E., Brody, G. H., & Miller, G. E. (2017). Childhood close family relationships and health. *American Psychologist*, 72(6), 555–566. <https://doi.org/10.1037/amp0000067>

- Chen, Q., Zhu, Y., & Chui, W. H. (2021). A Meta-Analysis on Effects of Parenting Programs on Bullying Prevention. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(5), 1209–1220. <https://doi.org/10.1177/1524838020915619>
- Choate, P. W., & Engstrom, S. (2014). The “Good Enough” Parent: Implications for Child Protection. *Child Care in Practice*, 20(4), 368–382. <https://doi.org/10.1080/13575279.2014.915794>
- Civitta. (2022). *Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs*. <https://www.sm.ee/sites/default/files/documents/2022-11/T%C3%A4nap%C3%A4evase%20lastekaitse%20juhtumikorralduse%2C%20andmevahetsue%20ja%20e-teenuste%20anal%C3%BC%C3%BCs.pdf>
- Dogaru, C., & Bond, E., Palmer, T. (2017). *Awareness of the 116 111 child helpline number*. University of Suffolk. <https://oars.uos.ac.uk/324/1/Child%20Helpline%20International%20FINAL%20REPORT.pdf>
- Forrester, D., Westlake, D., Killian, M., Antonopolou, V., McCann, M., Thurnham, A., Thomas, R., Waits, C., Whittaker, C., & Hutchison, D. (2019). What is the relationship between worker skills and outcomes for families in child and family social work?. *The British Journal of Social Work*, 49(8), 2148–2167. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcy126>
- Higgins, D. J., & Hunt, G. R. (2023). Child, parent and contextual factors associated with child protection system involvement and child maltreatment in the family: A rapid evidence review. *Australian Journal of Social Issues*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1002/ajs4.306>
- Jones, S. M. (2015). Attachment theory. In *The International Encyclopedia of Interpersonal Communication*. John Wiley & Sons. <http://dx.doi.org/10.1002/9781118540190.wbeic161>
- Jõks, H. (2023). Sotsiaalministeerium otsib koos partneritega võimalusi laste heaolu suurendamiseks. *Sotsiaaltöö*, (3), 10–14.
- Koutroubas, V., & Galanakis, M. (2022). Bandura’s social learning theory and its importance in the organizational psychology context. *Psychology*, 12(6), 315–322. <https://doi.org/10.17265/2159-5542/2022.06.001>

- Kuppens, S., & Ceulemans, E (2019). Parenting Styles: A Closer Look at a Well-Known Concept. *Journal of Child and Family Studies*, 28(1), 168–181. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1242-x>
- Kärson, M. (2023). Kuidas plaanitakse toetada laste ja perede heaolu? *Sotsiaaltöö*, (2), 15–16.
- Lastekaitseeadus. (2014). *Riigi Teataja I*, 06.12.2014, 1; *Riigi Teataja I*, 06.01.2023, 15. <https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS>
- Linno, M., & Strömpl, J. (2023). Child Protection Systems in Estonia and Latvia. In J. D. Berrick, N. Gilbert & M. Skivenes (Eds.), *Oxford Handbook of Child Protection Systems* (pp. 444–466). Oxford University Press.
- MaCorr Research. (n.d.). *Sample size calculator*. <https://www.macorr.com/sample-sizecalculator.htm>
- MTÜ Lastekaitse Liit. (2018). *Lapsesõbralik lastekaitse – lastekaitsetöötajate vaade*. <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2018/11/Lapses%20bralik-lastekaitse-lastekaitset%20b6%20b6tajate-vaade.pdf>
- Mäemets, I., Meier, J., Mahla, T., & Tõemets, T. (2023). *Ämmaemanda koduviisiidid esimestel eluaastatel. Lapse Heaolu Arengukeskus*. https://www.lapseheaolu.ee/_files/ugd/017c50_82f5673db46540ddb4c76add0fe6d2e0.pdf
- O'Donnell, M., Lima, F., Maclean, M., Marriott, R., & Taplin, S. (2023). Infant and Pre-birth Involvement With Child Protection Across Australia. *Child Maltreatment*, 28(4), 608–620. <https://doi.org/10.1177/10775595231186647>
- Olev, A. & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic Journal of Modern Computing*, 10(3), 409–421 <https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Rumvolt, L. (2022). *Lastekaitsetöötajate koolitusvajaduse analüüs*. Tervise Arengu Instituut. <https://www.tai.ee/sites/default/files/2022-04/2022.%20aastal%20valminud%20kordusanal%C3%BC%C3%BCs%20lastekaitset%C3%B6%C3%B6tajate%20koolitusvajaduse%20kohta.pdf>
- Sanders, M. R., Kirby, J. N., Tellegen, C. L., & Day, J. J. (2014). The Triple P-Positive Parenting Program: A systematic review and meta-analysis of a multi-level system of

- parenting support. *Clinical Psychology Review*, 34(4), 337–357.
<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2014.04.003>
- Sheppard, V. (2020). *Research Methods for the Social Sciences: An Introduction*. Pressbooks. <https://pressbooks.bccampus.ca/jibcresearchmethods>
- Sotsiaalministeerium. (2023). *Laste ja perede programm*.
<https://www.sm.ee/media/2571/download>
- Statistikaamet. (2023, 6. juuli). *SK033: Abivajavad lapsed maakonna ja vanuserühma järgi* [andmebaas]. https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__sotsiaalne-kaitse__sotsiaalabi__vanemliku-hoolitsuseta-lapsed/SK033
- Talvik, A. (2023). *Vanemlusprogramm „Imelised aastad“ 2022 aasta tulemused*. Tervise Arengu Instituut. <https://www.tai.ee/sites/default/files/2023-06/Imelised%20aastad%202022.%20aasta%20kokkuv%C3%B5te.pdf>
- Tervise Arengu Instituut. (2020). *Vanemlusprogramm „Imelised aastad“*.
<https://tai.ee/et/valjaanded/vanemlusprogramm-imelised-aastad>
- Valentine, K., Smyth, C., & Newland, J. (2019). „Good enough“ parenting: Negotiating standards and stigma. *International Journal of Drug Policy*, 68, 117–123.
<https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2018.07.009>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool. DSpace. <http://hdl.handle.net/10062/36419>

Lisa 1. Ankeetküsitlus

Hea lastekaitse spetsialist/laste heaolu spetsialist!

Olen Tartu Ülikooli Pärnu kolledži sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korralduse eriala üliõpilane. Minu lõputöö eesmärgiks on selgitada välja lastekaitse spetsialistide hinnangul olulisemad ja sagedasemad vanemlike oskustega seotud kitsaskohad. Küsimustik on anonüümne ning selle täitmiseks kulub 5 minutit. Olen väga tänulik, et olete nõus panustama oma aega ja kogemusi minu töösse. Lisaküsimuste korral võib lahkesti pöörduda anny.paala@ut.ee.

1. Teie piirkond

- Harjumaa
- Hiiumaa
- Ida-Virumaa
- Jõgevamaa
- Järvamaa
- Läänemaa
- Lääne-Virumaa
- Põlvamaa
- Pärnumaa
- Raplamaa
- Saaremaa
- Tartumaa
- Valgamaa
- Viljandimaa
- Võrumaa

2. Mis on Teie kogemustele tuginedes sagedasim lastekaitse huviorbiiti sattumise põhjus (Choate & Engstrom, 2014)?

	Väga sagedane	Sagedane	Vahel esinev	Harva esinev	Väga harva esinev
Hooletusse jätmine					
Vägivald					
Vaimne väärkohtlemine					
Füüsiline väärkohtlemine					
Seksuaalne väärkohtlemine					

3. Kuidas hindate oma töökoormust (MTÜ Lastekaitse Liit, 2018)?

- Väga suur
- Suur
- Keskmine
- Madal
- Väga madal

Lisa 1 järg

4. Kui tihti puutute oma töös kokku lapsevanematega, kes ei mõista oma rolli lapse arengul (Chen et al., 2017)?

- Igapäevaselt
- Paar korda nädalas
- Kord nädalas
- Paar korda kuus
- Kord kuus või harvem

5. Kuidas hindate Eesti lapsevanemate vanemlike oskusi tulenevalt oma kogemusest?

- Väga head
- Head
- Keskmised
- Halvad
- Väga halvad

6. Kui suur on Teie koormus vanemlike oskuste õpetamisel (MTÜ Lastekaitse Liit, 2018)?

Väga suur (lapsevanem vajab igapäevaselt abi või nõustamist)

Suur (lapsevanem vajavad tihti abi või nõustamist)

Keskmine (lapsevanem vajab vahel abi või nõustamist)

Madal (lapsevanem vajab vahel harva abi või nõustamist)

Väga madal (lapsevanemad tulevad lapse eest hoolistamisega ideaalselt ise toime)

7. Millised vanemlike oskustega seotud tegevused valmistavad Teie kogemustele põhinedes kõige enam raskusi lapsevanemale (Avdibegović & Brkić, 2020)?

- Lisage vastus punktiirjoonele.....

8. Palun hinnake järgnevaid väiteid:

	Täiesti nõus	Pigem nõus	Osaliselt nõus	Pigem ei ole nõus	Ei ole üldse nõus
Eesti vajab hästi toimivat vanemlike oskuste arendamise süsteemi (Kärson, 2023).					
Eesti pered vajavad rohkem kohaliku omavalitsuse poolseid teenuseid nii lapseootel peredele kui peredele, kus kasvavad lapsed (Kärson, 2023).					
Lapsevanema kasvatus- ja vanemlusstiilid ei mõjuta lapse edasist elu, arengut ning toimetulekut.					
Mõiste „piisavalt hea vanem“ viitab sellele, et lapsevanemad ei pea olema täiuslikud, kuid peavad kindlustama lapse heaolu.					
Lapse abivajadust hinnates tuleb hinnata lisaks lapse seisundile ka lapsevanema vanemlike oskusi.					

Lisa 1 järg

9. Kui suurel määral Teie hinnangul mõjutab vanemlike oskusi lapsevanema enda lapsepõlv (Chamberlain *et al.*, 2019)?

- Väga palju
- Palju
- Pigem vähe
- Väga vähe
- Ei mõjuta üldse

10. Millisel perioodil vajab Teie hinnangu lapsevanem kõige enam tuge (Mäemets *et al.*, 2023)?

	Väga vajab	Vajab	Vajab vähe	Pigem ei vaja	Ei vaja üldse
Raseduse ajal/enne lapse sündi					
Vahetult peale lapse sündi					
Lapse esimestel eluaastatel					
Eelkoolialise lapsega					
Koolialise lapsega					
Teismeealise lapsega					

11. Kui palju mõjutab hea koostöö lapsevanema ja lastekaitsespetsialisti vahel tehtud töö tulemit (Forrester *et al.*, 2019)?

- Väga palju
- Palju
- Pigem ei mõjuta
- Ei mõjuta
- Koostööd ei ole vaja teha

12. Kui tõhus on Teie hinnangul hetkel Eestis toimiv vanemlusprogramm „imelised aastad“ (Linno & Strömpl, 2023)?

- Väga tõhus
- Tõhus
- Pigem on tõhus
- Ei ole tõhus
- Muu

Tänan vastamast, Teie panus on väga oluline!

Lisa 3. Ekspertintervjuu küsimused

Küsimused on koostatud antud töö raames läbiviidud ankeetküsitluse vastustele tuginedes.

1. Mida arvate ankeetküsitluse tulemusest, et lastekaitsespetsialistid peavad oma töökoormust peamiselt suureks või väga suureks? Kui suurel määral olete teadlik lastekaitsespetsialistide töökoormuse kasvu põhjustest ja sellest, millise valdkondliku tegevusega tuleb kõige enam lastekaitsespetsialistidel tegeleda?
2. Milliseid tegevusi on Teile teadaolevalt tehtud lastekaitsespetsialistide töökoormuse vähendamiseks?
3. Kuidas suhtute väitesse, et Eesti vajab uut hästi toimivat lastekaitseüsteemi? Millist eeltööd või uuringuid on selleks tehtud või vaja veel teha?
4. Kuidas on Teie hinnangul Eestis korraldatud ja kellele on suunatud vastutus vanemlike oskuste õpetamisel ja arendamisel? Kui tõhusaks peate vanemlusprogrammi "Imelised aastad"?
5. Mida arvate uuringu tulemusest, et lastekaitsespetsialistide hinnangul vajavad Eesti pered rohkem kohaliku omavalitsuse poolseid teenuseid nii lapseootel peredele kui peredele, kus kasvavad lapsed? Milliseid teenuseid Teie vajalikuks peate ja kellele need suunatud on?
6. Lastekaitsespetsialistid on arvamusel, et vanemlike oskusi mõjutab väga palju lapsevanemate endi lapsepõlv, kuidas Teie hinnangul on võimalik antud probleemi lahendada ja nn kujunenud käitumismustrid lapsevanematel muuta? Millisel tasandil peaks toimuma sekkumine, et see oleks toimiv?

SUMMARY

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING PARENTING SKILLS: INSIGHTS FROM ESTONIAN CHILD PROTECTION SPECIALISTS

Änny Paala

The number of children in Estonia who need childcare protection specialists help is increasing every year. One of the reasons why specialists have a lot of work is because of the low parenting skills. Parenting skills are shaped by parents own experiences, childhood and can have a deep impact on their children's lives. Child protection specialists manage a wide range of issues however largest part of their work involves addressing child neglect and abuse. Early intervention and preventive measures are essential to solve these problems. Based on the preceding discussion the research questions are: How is parenting skills development organized in Estonia? What is the workload of child protection specialists in teaching parenting skills?

The theoretical part gives overview of how important parenting skills are and how they play role in children's future. It highlights that parenting deficiencies can lead to various negative consequences for children including emotional distress, behavioral problems, and abuse. The need for child protection specialists is an increasing trend and currently workers are working more than they should, which is necessary to ensure the quality of work. The importance of parenting skills development and preventive measures are recognized both in Estonia and around the world. To reduce child protection specialist's workload in teaching parenting skills there are changes that need to be made. Child protection specialists' responsibility for teaching and counselling parents should be reduced.

The research method used in this study was a mixed method combining a quantitative survey among Estonian child protection specialists and a qualitative semi- structured

expert interview with a consultant from the Child Well-being Department of the Social Insurance Board. For collecting data author used a structured questionnaire with 11 questions and one open-ended question. Questions in expert interview were based on the answers of child protection specialist's answers.

The study found that child protection specialists have large amount of work, particularly in addressing child neglect, emotional abuse and violence. The most common parenting skills deficiencies identified include difficulty setting and enforcing boundaries for children, inability to provide basic care and attention, challenges in communicating effectively with children, parenting substance abuse issues. Both child protection specialists and the SKA consultant emphasized the importance of addressing parenting skills early, as they stem from parents own childhood experiences. The "Incredible Years" parenting program has been beneficial, but additional support services and resources are required. Early intervention is important, especially during a child's first year of life. Adolescents' parents have a significant need for support and assistance is needed throughout a child's life. The findings underscore the importance of early intervention, comprehensive support services, and effective collaboration between parents and child protection specialists.

The aim of this study was reached. The results showed that Estonian child protection specialists are under intense pressure and that they need to teach parenting skills to parents very often. Based on this, the author makes the following suggestions to the National Institute for Health Development: raise awareness about the importance of parenting skills development in Estonia, develop a comprehensive guide and learning materials for self-paced learning, enhance accessibility of parenting programs and increase prevention work.

This thesis is important in bringing broader attention to a topic that has previously remained in the shadows. The workload of specialists can be reduced by developing the knowledge of parents, which will reduce the number of children in need of help. It is encouraging to see that the topic of parenthood is gaining increasing importance at the national level and that solutions are in progress.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Änny Paala,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Vanemlike oskuste arendamise olulisus Eesti lastekaitsepetsialistide kogemuste näitel“, mille juhendaja on Kandela Õun, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Änny Paala

17.05.2024